

Dr. Asztalos László György¹,

a PSZÁF Felügyeleti Tanácsának
tagja és elnök-helyettese

1013 Budapest

Krisztina krt. 39.

T: 489-9350

Fax: 489-9352

E-mail:asztalos.laszlo@pszaf.hu

Idő: 2009. május 28.

*Ikt./Ref: 038/ALGY/2009

„Vissza a ló hátára”

(A pénzügyi szabályozás és felügyelés válság miatti paradigma-kiegészítésről²)

A pénzügyi szabályozás és felügyelés (Sz & F) elméleti és gyakorlati problémáival több, mint 30 éve foglalkozó szerző a jelenlegi paradigma³ gyors és alapvető kiegészítése mellett érvel. A mostani Nagy Pénzügyi Válság problémáinak és tanulságainak tisztázása végett röviden bemutatja az „Eredeti”, a „Klasszikus” és a „Modern” SZ&F-paradigmák főbb vonásait. Egy „Poszt-Modern” (Kiegészített) alapfelfogásra való áttérés mellett emel szót, s ehhez egy sor konkrét és praktikus módszert és eszközt megteremtését is javasolja: „Fő Termék-elemzés”, „Kezdő, ill. Záró Menedzsment-Felügyelet Dialógus”, Felügyeleti (Adminisztratív) Szerződés”, kétfajta „Felügyeleti Figyelmeztetés (Warning), stb., mint egyben a de Larosiere-Csoport, a G-20-, és a Turner-jelentés megfelelő javaslatainak is a megvalósítása.

1. Van ok a változtatásra?

Már nem vagyunk messze egy várhatóan igen kellemetlen, ám elkerülhetetlen vitától: mi volt a szerepe és a felelőssége a pénzügyi szabályozásnak és felügyelésnek az euró-atlanti értékrend napjainkban szétterjedő súlyos pénzügyi, gazdasági, társadalmi és morális válságában.⁴ Sajnos, már jelenleg is különösebb elemzés nélkül megegyezhetünk: a világ mai Nagy Depressziójának kialakulásában a pénzügyi szabályozás és felügyelés (elmúlt 1,5-2 évtizede) fontos/nagyon jelentős, /döntő/meghatározó, stb. szerepet játszott. Talán még ennél is egyértelműbb önkritikát fogalmazhatunk meg: az elmúlt évtized folyamati és eseményei a **pénzügyi SZ & F totális csődjét⁵** hozták, s sújtották mindazon országok

¹ *Ezen tanulmány a szerző egyéni véleménye, s nem azonosítható egyetlen intézmény hivatalos álláspontjával sem.*

² Ez a tanulmány egy kiegészítő írásnak az „iker-cikke” : ALGY: Solution of „Bonus-problem” (Manuscript, , Budapest, March 2009, in Edition)

³ „Paradigmán... olyan, általánosan elismert tudományos eredményeket értek, melyek egy bizonyos időszakban a tudományos kutatók egy közössége számára problémáik és problémamegoldásaik modelljeként szolgálnak.” KUHNS, s. Thomas (1984): A tudományos forradalmak szerkezete (Gondolat kiadó, Budapest) 11. old.

⁴ Az „euró-atlanti civilizáció” fogalmára és a jelenlegi válság különböző típusaira – továbbá az egymáshoz való kapcsolódásukra vonatkozóan részletesen ALGY: ld. A „pénzügyi” és a „pénzügyi” válság kapcsolata (Pénzügyi Szemle, 2009/2, 55. évfolyam)

⁵ Íme néhány példa a totális csőd nagyságrendjének megítéléséhez. Az elmúlt évtizedben a világ egy éves GDP-jének (flow) megfelelő vagyon-érték (stock) „veszett el”, azaz az elmúlt évtized gazdasági növekedésének jelentős része vált semmivé. Az állami és jegybanki mentési segély/támogatási/ stb. programok teljes összegét kb. 4-6000 Mrd. USD-ra teszik, ám egyrészt ember nincs, aki át tudná tekinteni a naponta növekvő összeget, másrészt a jövőbeli finanszírozás, s harmadrészt annak globális kiszorító hatás következményeit. Az IMF becslése szerint az amerikai származású rossz befektetési eszközök amerikai vesztesége 2009. márciusának végéig kb. 2000 Mrd \$-ra tehető. S ugyanekkorra összegre becsülik azt az összeget, amelyet még „realizálni

alanyait, amelyek (szoros) kapcsolatba kerültek az euró-atlanti régió pénzügyeivel. Minden gondolkodó és felelős értelmiséginek – s különösen a pénzügypolitikával foglalkozóknak – erkölcsi kötelezettsége ezek után, hogy feltegye a kérdést: **hogyan történhetett ez meg?!** A világ legfejlettebbnek mondott, az elmúlt 2 évtizedben „best practice”-ként hirdettet-terjesztett és évi 2-3 Mrd. USD-ba kerülő felügyeleti⁶ rendszereiről derült ki, hogy még ilyen nagyságrendű kockázat- és veszteség-halmozódást sem voltak képesek időben felismerni, s kezelni?! Hogyan kell tehát értékelnünk a jelenlegi SZ & R alap-állásunkat (paradigmánkat) akkor, amikor éppen az euró-atlanti kultúra pénzügyi intézményeinek „anyahajóiról” derült ki, hogy olyan - szó szerint életeket, egzisztenciákat leromboló - „csodavilágot” teremtettek, amelyekkel kapcsolatos veszélyekre vonatkozóan az azzal megbízott ellenőrző szervek még „figyelmeztető jelzést” (Warning) sem tudtak nyújtani?! S a végső kérdés, az *ultima ratio*: hogyan, miért, s **mennyiben bízhatunk meg a jövőben** ebben a szabályozási és felügyelési modellben akkor, amikor az elmúlt 75 év legsúlyosabb válságainak okairól, tényezőiről és felelőseiről a nyílt, lényegi és szakszerű vita alig, vagy talán igazából még el sem kezdődött?!⁷

Ezen cikk szerzője – sajnos, már több, mint 30 éves pénzügyi szabályozásra és felügyelésre vonatkozó elméleti és gyakorlati tapasztalata alapján – mind a 3 kérdésre egyetlen, s viszonylag egyszerű választ talált: **a jövőben csak akkor bízhatunk meg a jelenlegi (csúfosan kudarcot vallott) SZ&R-modelljeinkben, ha készek és képesek vagyunk „leásni egészen az alapokig”, s ezek alapján kiegészítjük, kiszélesítjük a 20-25 év óta terjedő, ma uralkodó szabályozási és felügyeleti „Modern Paradigmát”. A jelenlegi paradigma lényegének megismerése végett azonban célszerű lehet, ha először röviden áttekintjük és értékeljük a pénzügyi szabályozás és felügyelés korábbi fontosabb paradigmáit.**

---

kell.” (Ld. Roger Altman sokat mondó című cikkét: „Why this will not be a normal cyclical recovery” (Financial Times, 2009. április 6; 9. old. Ez utóbbit azonban az IMF áprilisi Stabilitási Riportja már 2700 Mrd. USD-ra tette, miközben a világ egészénél összesen már 4,2 ezer Mrd. USD többlet-igényt feltételezett. Az USA-ban tavaly 2,3 millió lakásra hirdettek meg kényszer-eladást, s az OECD-országok legtöbbjénél a II. világháború utáni legmagasabb munkanélküliségi számokhoz közelítene, stb.

⁶ A világ és Európa pénzügyi felügyeletere fejlődés-történetére ld. Dimitri VITAS (1990): Financial Regulation. Changing the Rules of the Games (EDI of the World Bank, Washington D.C.); Freshfields-Bruckhaus-Deringer: How Countries Supervise their Banks, Insurers and Securities Markets (Central Bank Publications; London, 2004), BAV: 100 Jahre materielle Versicherungsaufsicht in Deutschland (Berlin, Bundesaufsichtsamt für Versicherungswesen, 2001). A világ 172 országának felügyeleti rendszereire vonatkozó áttekintést ALGY: Hogyan felügyelik a világban a bankokat, a biztosítókat és az értékpapírpiacokat (A Freshfield Revisited) (In: MKT: Sorsfordító esztendő (42. Vándorgyűlés előadásai, TAS Kiadó, Budapest, 2005); és „Biztosításügy és felügyelete – hármas „szorításban „(Biztosítási Szemle 2007/9), s a legújabb összeállításra ld. Freshfields-Bruckhaus-Deringer: How Countries Supervise their Banks, Insurers and Securities Markets, (Central Bank Publications; London, 2008).

⁷ Az önkritikát is vállaló, fontosabb elemzések közül ld. “identified weaknesses “ in: “G20 Working Group on Enhancing Sound Regulation and Strengthening Transparency . Final Report” (Washington D.C., March 6, 2009; 4-5.old.) és Commission Decision of 23.1.2009. establishing the Committee of European Banking Supervisors”; a „Proposal for Decision of European Parliament and of the Council of establishing a Community Programme to support specific activities in the field of financial services, financial reporting and auditing “ (23.1. 2009., Brussels); továbbá: “Part III. Correcting regulatory weaknesses” in “Report of The de Larosiere-Group” (Brussels; 25/02/2009, 15-19. old.); EU Financial Services Committee: Consideration of Report by de Larosiere Group; „Chapter 1: What went wrong?” in: FSA: The Turner Review . A regulatory response to the global banking crisis (London, March 2009; p. 11-51) és a “important failures” in: Commission of European Communities: European financial supervision (Com (2009) 252 final, sec (2009) 715-716, Brussels, 27.05.2009; p. 2.)

2. Az SR & F-paradigmák fejlődési vázlata

Az „**Eredeti**” („**Original**” avagy „**Anglo-Saxon**”) Paradigma az Angol Bank 1694. évi, speciális bankjegy-kibocsátó intézményként történő megalapításától számítható⁸. Ez az intézmény ugyanis – nem kis mértékben támaszkodva a tulajdonosainak és ügyfeleinek széles, a királyi családtól a nemesi körökön át a meggazdagodott kerewskedőig terjedő széles és befolyásos köreire – „szerves”, „alulról jövő”, pénz- és tőke piaci módszereken keresztül fejlesztette magát „elsővé a formailag egyenlő bankjegy-kibocsátók” körében. A klasszikus angol bankfelügyeleti rendszer - az itáliai gyökereket elismerve - kezdettől fogva az **önálló, a belső banki, un. autonóm revízió elsődlegességének elvére** épült. Minden pénzügyintézetnek elsősorban **magának** kellett ellenőriztetnie (pl. a belső ellenőrrel) a tevékenységét, megvizsgáltatnia a könyveit (pl. a könyvvizsgálóval, majd a független aktuáriussal), s nyilvános éves jelentéseiben (hosszú ideig) tetszőleges formában tájékoztatnia az ügyfeleit, illetve az egész közvéleményt. Emiatt Angliában, Skóciában és Írországból már a XVIII. század elején működtek olyan szabadon választható-választandó **revizorok és egyben könyvvizsgálók** („accountants”), akik közé már a XIX. század ötvenes éveitől csak a magas szintű, hatóságilag elismert vizsgák, ill. meghatározott „szakmai gyakorlat” után lehetett bekerülni. („chartered accountants”).

A kivételes jogosítványokkal rendelkező, kiemelkedő pénzügyi helyzetű és a gyakorlatban a pénzügyi lét-, avagy nem-lét kérdésében is dönteni tudó, mert erkölcsi súllyal is rendelkező Bank of England ezek alapján „csak” – mai kifejezéssel élve: „**pénzügyi felügyeletet**” - akart ellátni. Vizsgálódásaiban kezdettől fogva két pontra összpontosított: mindenekelőtt azt elemezte meg, hogy egy-egy pénzügyi intézmény „**egésze**”, ill. elsősorban az azt többé-kevésbé jól tükröző **pénzügyi helyzete** - fizetőképessége (likviditása, ill. solvabilitása) és jövedelmezősége (rentabilitása) - és **vezetése** megfelelő-e.⁹ S ha ez a két dolog rendben volt, s ezen tényállást a belső, illetve az érintett cégek által meg- és kiválasztott külső revizorok is „záradék nélkül” igazolták, akkor – a tulajdonos király és királynő nevét meg sem említve – merték azt „feltételezni”, hogy az adott intézménynél (legalábbis összességében) jól mennek, jól mehetnek a dolgok.

Az Angol Bank tehát mindaddig **előzetesen megbízott** a többi, általa csak közvetve felügyelt-befolyásolt, „terelgetett” intézményben, ameddig azokról **utólag** ki nem derült, hogy **visszaéltek** a bizalommal. Ebben a rendszerben tehát szó sem eshetett arról, hogy pl. az Angol Bank közvetlenül és nyíltan is beleavatkozzon a

---

⁸ A pre-kapitalista (pl. szakrális, ill. feudális, és város-állami, stb.) pénzügyintézeti szabályozási és felügyeleti modellekre ld. ALGY: ALGY: A „világi felügyelet” avagy a „felügyelt világ” kialakulása” (In: Pénzügypolitikai stratégiák a XXI. század elején (Akadémia Kiadó, Budapest, 2007).

⁹ Az „autonóm revízió” tartalmát képletesen világítja meg hazai nyílt híve, KATONA Lajos (1916) a „Pszichológia a pénzügyintézeti revízióban” című tanulmányában: „Egy pénzügyintézetnek megvan a maga tartalma és formája, megvan a maga teste és lelke, szelleme akár csak az embernek. Amidőn revízió alá veszek egy pénzügyintézetet, ezzel célokom egy komplett vélemény megalkotása, eszközeim között tehát csak oly fontos a pszichológia, mint amilyen elkerülhetetlen akkor, amikor egy emberről igyekszem véleményemet teljessé tenni.” (In: Pénzügyintézetek szanálása és revíziója a gyakorlatban (Budapest, Pallas Rt. Nyomdája; 192. old.)

többi pénzügyi intézmény mindennapi ügyleteibe (operatív tranzakcióiba), engedélyeztesse, avagy az, hogy utólagos neheztelés alapján, módosítsa a szerződések (ún. anyagi) tartalmát, betekintsen, ill. részletekbe menően rosszalja valamelyik bank ügymenetét, üzemgazdasági viszonyait, a költség-gazdálkodását, avagy foglalkozzon az egyes pénzügyi intézmények elleni ügyfél-panaszokkal, stb. Az általa fokozatosan, ám nem hivatalosan képviselt „államhatalomnak” ebben a modellben tehát a legfontosabb feladatát a pénzügyi szektorban is érvényesülő „láthatatlan kéz” számára való „világítótoronyként” való iránymutatás jelentette. Mondhatnánk: ez volt a „*lássa mindenki, hogy van nekünk esernyőnk is ...*” féle paradigma fénykora.

A „*Klasszikus*” („*Kontinentális*”) Paradigma léte a svéd állami bankfelügyelet 1824. évi alapításától, ill. az Osztrák-Magyar Monarchia 1852. évi biztosításközponti törvénye óta számítható. Ennek a modellnek a lényegét a vesztfáliai béke után 208 fejedelemségre tagolt német egyesítés, ill. az „Elbától Keletre”-típusú társadalom és jog-fejlődés határozta meg. Ezen országokban a kammeralizmus és a „Polizeiwissenschaft”, ill. „Gewerbepolizei” értékrendjének megfelelően már Nagy Frigyes 1775-ben állami engedélyt adott a későbbi központi bank (Porosz Bank) elődjének („Königliche Giro- und Leihbank zu Berlin”) létrehozására. A XIX. század végén, a XX. század elején elterjedt „állami felügyeleti” modell lényegét a pénzügyi intézmény teljes tevékenysége feletti, részletekbe menő **totális bürokratikus kontroll** igénye jelentette. Az ún. *anyagi felügyelet*¹⁰ magában foglalta az állami hivatalnokok felhatalmazását és kötelezését, hogy valamennyi szerződés (termék, szolgáltatás) valamennyi tartalmi (anyagi-jogi) részletét vizsgálják meg, előzetesen, rendszeresen (szisztematikusan) engedélyezésére. A „*tarifa(kalkulációs)-kontroll* és az ún. *minimális díj elvén* nyugvó „*előzetes termék-engedélyezés*” emellett kiegészült a pénzügyi intézmény **üzemgazdasági** tevékenységének az előzetes, a rendszeres, és tilalomra-a változtatásra is feljogosító állami beleszólás jogával is. Az említett két alapelveken nyugodott az a **több-dimenziós**, a legfontosabb kb. 15-20 mutató évszázados értékeinek a konjunktúrától függő, sávok segítségével történő felügyeleti kockázat-értékelés. A pénzügyi intézményi szakmával egyre inkább közösen elfogadott éves **sávokon belüli** mutatókat felmutató (kb. 95 %-ot kitevő) pénzügyi intézmények a felügyelet „békén hagyták”. A sávokon kívüli „rendkívüli” (benchmark-)értékeket mutató minden intézményre azonban „rászállt a felügyelet”. (Némi rosszmájúsággal állíthatjuk: ez volt a „*viseljünk mindig esernyőt*” modellje, függetlenül attól, hogy esik-e az eső, süt-e a nap, vagy épp” vihar fúj...)

---

¹⁰ A német, ún. anyagi felügyelet elméleti alapját von Mohl pontosan megadta már egy eredetileg 1833-ban megjelent, s később alapművé vált írásában : „A dolog jelentősége és a súlyos visszaélések lehetősége miatt jogosult egy olyan szigorú felügyelet létrehozása, amelyik nem engedi az alkalmatlan feltételek, a trehány ügymenet vagy a rosszindulatú bűnözés lehetőségét, az ügyfelek becsapását, vagy végső soron az egész intézménynek az ezrekre tehető érintettek kárára való kihasználást. Ezért jogosult és köteles egyben a kormány nem csak az intézmény alapszabályát... megvizsgálni, hanem a rendőrhivatalnokaival folyamatosan figyelemmel kell kísérnie annak betartását és általában is az intézmény tevékenységéből adódó hatásokat.” MOHL, Robert von (1866): Die Polizey-Wissenschaft nach Grundsätzen des Rechtsstaates, 3. Bd., 3. Afl., S. 149. ; in: BAV(2001): 10.-11. old.

A „**Modern**” Paradigma lényegében az elmúlt század 80-as éveinek elejétől, a korábbi IRIS-rendszert felszámolni akaró NAIC (Amerikai Szövetségi Biztosítás-felügyelet) „Risk Based Capital”-módszertanának kb. 10 éves időszak alatt terjedt el. Az RBC-módszer a biztosítótársaságok végtelen számú lehetséges kockázatát 4 kockázati klaszterbe szintetizálta, majd pedig – többszörös „vetítésen” (transzformáción) keresztül – **egyetlen dimenzióra**, a szavatoló-tőkére vetítette. Ez az amerikai felügyeleti gondolkodás mindenhatóságra („omnipotenciára”) vonatkozó illúzióinak a korszakformáló megfogalmazása lett. Komolyan feltételezték ugyanis, hogy valamennyi kockázat és azok kölcsönhatása előre felmérhető, meghatározható, számszerűsíthető, azaz (statikusan) rendszerbe foglalható. Ez alapján pedig bármelyik típusú (hitel, operációs, likviditási, szervezeti, személyi, ill. ún. külső, stb.) **kockázatnál előre** megállapítható az az „**átváltási arány**”, amely’ alapján a (már be)vállalt kockázat utólag meghatározott összegű **pótlólagos tőkével** lefedhető.

Ezen gondolkodásmódnak a BASEL I. és Solvency I. szabályozási modellekre gyakorolt elméleti, majd pedig az amerikai bank- és biztosításügybe való tényleges bevezetése, ill. az európai uniós („második generációs”) irányelvekbe való beépülése a korábbi, a „klasszikus” modellre vonatkozóan el- és lesöpörő gyakorlati hatással járt. A 90-es évek elejétől ugyanis egyre inkább teret nyert ugyanis az anyagi felügyeleti módszerek, a termék-ellenőrzés, az üzemgazdasági összefüggések előzetes, rendszeres felügyeleti ellenőrzésének a (szó szerinti) tilalma. A „bürokratikus”, a „termék-fejlesztést akadályozó” és a „vállalkozói innovációt bénító”, stb. címkét elnyerő klasszikus módszereket (és képviselőiket) eltávolították a SZ&F intézményeiből, s helyükre az OECD-országok „legjobb gyakorlatként” az amerikai FED és a brit felügyelet, az FSA ún. „**light touch**” felügyeleti paradigmáját és annak módszertanát próbálták érvényesíteni, propagálni. Eszerint a felügyeletet ettől kezdve elvileg **kizárólag** csak a valós folyamatokról adott (auditált, ratingelt, monitoringozott, stressz-tesztelt, stb.) **utólagos pénzügyi adatokat** vizsgálhatják meg, a folyamatok után **30-180 nappal később** kapott jelentések alapján. Ennek megfelelően a termékek profit- vagy veszteség-termelőképesége, az egész szakma előtt nyilvánvaló szakmai hibák és mulasztások, a kalandor, avagy dilettáns vállalatvezetés, stb. „**nem-rendszeres**” (non-systematic) előzetes megvizsgálására és szankcionálására csak azután (**ex post**) kaptak felhatalmazást a felügyeletet, ha az azokból (előre látható, ill. kalkulált) veszteségek már be is következtek. (Ezt a felfogást tehát joggal nevezhetjük a „**hordjunk esernyőt ... mindig csak a zápor után**” jellegű alapállásnak...)

Ezen „Modern(izált angol-szász”) paradigma alapvető elvi és gyakorlati problémái már a kezdettől fogva világosak és vitatottak voltak. A „Klasszikus” és a „Modern” paradigma vallóinak heves vitái a 90-es évek végétől az elavult nézetek képviselőinek megsemmisítő – értsd: remek nyugdíjba és az általában kitűnő igazgatósági pozíciókba való – száműzetésével zárult. A felhevült viták azonban nem voltak feleslegesek, mivel elkezdődött a Modern” felfogás - hivatalosan soha be nem vallott - szép csendes korrekciója („hidden correction”).

A „*Modern*” paradigma „*Korrekcója*” - avagy az „*Interim Periódus*” - lényegében a századunk kezdete óta figyelhető meg. A „digitalizáció globalizációjában és a globalizáció digitalizálásában” sűrítendő, a 80-as évek elejétől megfigyelhető ún. 3. „ipari” (informatikai és távlekedési, logisztikai) forradalom sajátos megnyilvánulását, vetületét jelentő ún. *Wall Streeti Aranyláz*¹¹ ugyanis az elmúlt század végére az egyszerű emberi agy számára már áttekinthetetlenné tette a pénzügyi világot (is). A mintegy 1 millióra szaporodott pénzügyi termék-halmaz összefüggéseit és kockázatait már csak azért is képtelenség volt előzetesen felmérni, értékelni, rendszerezni, stb., mivel ezen termékek közül legalább százezret naponta át- és újraértékeltek a számítógépek...

Ezen robbanásszerű pénzügy-technológiai forradalom felismerése vezetett pl. a „*Pénzügyi Teror*”, ill. a „*Pénzügyi Helyreállítási Teror*” némely pénzügyi szektorban való megjelenéséhez. Ezek az új szabályozó eszközök ugyanis legalább lehetőséget és ösztönzést (enyhe kényszert) adtak a felügyeletnek arra, hogy – „az ügyfelek érdekeinek veszélyeztetése esetén” típusú „gumi-mondatokra” építve – végre rendszeresen elemezhesseék végre már előzetesen is a várható fő veszteségeket és kockázatot okozó termékeket, a legsúlyosabb üzemgazdasági melléfogásokat, vállalt-irányítási (corporate governance), stb. hibákat, hiányokat, s azonnal intézkedhessenek is: pl. emeltessék meg (valamilyen alapon, valamennyire) a biztonsági, ill. szavatoló-tőkét. A következő lépést a különböző pénzügyi szektorokból származó **információk integrálása és konszolidálása** jelentette, ami egyre inkább a felügyelet részleges vagy (legalább ötféle alap-modellben megvalósítható) teljes integrációjához vezetett.

Az új évezred elejére azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a BASEL I. és Solvency I. módszertanok toldozása-foldozása – éppen az adott paradigma meghatározó vonásai miatt – , már nem képes biztosítani a SZ&F-hatóságok pénzügyi piacok és ügyletek feletti áttekintését. A preventív állami beavatkozás elkerülését erkölcsi, jogi és lélektani okokból elvető angol-szász (típusú, ill. azt másoló) felügyeleti „új csodafegyverév” emiatt vált az ún. **risk-based módszertanok** tömeges (és iszonyatos időt, energiát követelő) kidolgozása. Ennek lényegét az jelentette, hogy részben (felismerték: a korábbi egységes, több-dimenziós klasszikus felügyeleti értékelési és előzetes (preventív) beavatkozást megkövetelő rendszernek az egy-dimenziós, az utólagos tőke-szabályozáson alapuló statikus értékelési rendszerrel való felváltása megoldhatatlan feladat elé állította a „folyamatok után rohanó” állami hatóságokat. A gondot azonban csak abban látták, hogy valamennyi – kis és

---

¹¹ A globális világgazdaság és a „Wall Streeti Aranyláz” okaira, összefüggéseire és jellemzőire vonatkozóan ld. ALGY: A „pénzügyi” és a „pénzügyi” válság kapcsolata (Pénzügyi Szemle, 2009./1-2) és ALGY: A globális pénzügyi válság kettős körforgása (A „parallel banking” pénz- és infláció-elméleti alapjai) (Budapest, 2009. március; Megjelenés alatt). A legkülönbözőbb pénzügy-technikai újítások bemutatására és értékelésére ld. a Hírelintézet Szemle 2008./5. számában megjelent kiváló „Subprime” – összeállítást, ill. Almási Miklós: Hová tűnt az a rengeteg pénz? (Atheneum; Budapest, 2009) Kevin Phillips összeállítására is építő történelmi listáját (71. old.).

nagy méretű, ill. nemzetgazdasági hatású - pénzügyi intézet számára egységes (*univerzális*) modell alakult ki, ahelyett, hogy minden egyes pénzügyi intézet egyéni (*individuális*) „*kockázati étvágyát*” és „*kockázati térképét*” rajzolták volna meg. A SZ&F ezen kétségbeesett, évtizedünkbeli „individualizációja korrekciója azonban már elkésett¹² ... a pénzügyi intézeti bomba ugyanis a „Lehman Testvérek” kezében felrobbant. (Úgy is fogalmazhatunk: a korábbi, néhány klasszikus „*konfekció-termékeket*” előállító SZ&F-től elkezdtek elvárni, hogy minden egyes jelentős cég egyéni „*úri szabója*” legyen...¹³)

3. A jelenlegi paradigma alapvető problémái

A „Modern” paradigma alapvető problémáját úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a „klasszikus modell” (helyes) leváltásakor (tévesen) „*átestünk a ló túloldalára*”. A valóban elavulttá vált korábbi, a döntően csak (minden egyes) termék- és díj-engedélyezésre, továbbá a korlátlan, előzetes „régimódi” felügyeleti „intervencionizmusra” épülő bürokratikus SZ&F-rendszer felett ugyanis már valóban eljárt a (globalizálttá vált tér és) idő. A gond „csak” az, hogy a világ legfejlettebb pénzügyi centrumai által kiválasztott „új” - ill. láttuk: inkább csak „felújított” - angol-szász modell egy sor súlyos elméleti és gyakorlati hiányossággal, sőt hibával is bír. A SZ&F-terület világszerte megtalálható „öreg rókái” számára ezért valójában nem is a mostani pénzügyi intézeti válság kirobbanása okozta az igazi fejtörést, hanem az, hogy ez vajon „miért csak most történt meg?”

A jelenlegi paradigmákra ráépülő valamennyi SZ&F-modellje (Basel I.-II. és Solvency I.-II.) ugyanis **alapvetően elfogadhatatlan**, mivel „**egy-oldalú**”, ill. **csak részleges** az elméleti alapvetése. Úgy is fogalmazhatunk: a jelenlegi paradigma (változatlanlansága) nem volt, s a **jövőben még kevésbé lesz elegendő, és így megfelelő**, a globalizált pénzügyi intézeti rendszer feletti szabályozási és felügyeleti áttekintés és kontroll helyreállításához.

1. Napjaink „digitalizált, „24-órás”, „O&D” -korszakában irracionális és életveszélyes olyan adatokra támaszkodni, amelyek némelykor tragi(komi)kus időbeli késéssel követik a valós ügyleteket. Ha ugyanis előzetesen egy felügyelet nem ismeri - mert nem jogosult avagy nemképes felismerni -, hogy az egyes (tömeg-termékek, ill. nagy forgalmat generáló) un. *fő-termékek* szerződésének általános feltételei közül melyek járulnak hozzá a profit, avagy a veszteség, ill. a későbbi kockázatok és súlyos anyagi következmények kialakulásához, akkor az az intézmény „csak ül, néz és a Jó Szerencséhez imádkozhat”. Ha nincs pontos és

---

¹² A pénzügyi intézeti szabályozás és felügyelés korrekciója elkésettségének okaira és tényezőire ld. ALGY „vihar előtti” tanulmányát: „Biztosításiügy és felügyelet – hármas „szorításban” (A felügyelet-szabályozási normák újkori fejlődéstörténetének vázlatja) (Biztosítási Szemle; 2007/9; 3-40. old)

¹³ Nem ezen tanulmány és szerzőjének feladata a „kockázat-alapú felügyelés fontos és vitatható alkotmányos – mindenekelőtt a pénzügyi intézetek és ügyfelek közötti különbségtétel jogosultsága, ennek az állami bürokratákhoz való telepíthetősége, a felügyeleti díj és a felügyeleti szolgáltatás, a felügyeleti tartalékok és a bírságpénzek felhasználásának, stb. – érzékeny kérdéseivel való foglalkozás.

„naprakész” adatbázisa valamennyi lényegesebb pénz- és tőkepiaci trend-(ki)alakító un. **kulcs-termék** általános feltételeiről, az átlagos, ill. még elfogadható mértékekről (paraméterekről), a különböző lényeges költség-elemek szokásos, elfogadhatónak tartott súlyáról – beleértve természetesen a kockázatkezelés terheit is - , akkor mindenfajta számszerű „becslése”, stressz-tesztje, monitoring-tevékenysége, stb. a „levegőben lóg”. A fő termékek díjainak és kalkulációjának ismerete nélkül így valójában azt sem lehet felelősen megítélni, hogy egy-egy „**Üzleti Terv**”, avagy „Pénzügyi Terv” és Pénzügyi Helyreállítási Terv” mennyire tekinthető reálisnak. A legfontosabb termékek szerződési feltételeinek és díj-kalkulációjának (folyamatosan utókalkulált, a „**lebonyolítási eredményt**” is figyelembe vevő, stb.) ismerete nélkül tehát valójában mindkét fél, azaz a felügyelt és a felügyelő intézmény is **csak blöfföl**.

Ebből a csapdából csak úgy lehet kitörni, ha a „Felügyelet” visszakapják (részlegesen) a „Szabályozóktól” azt a jogosítványukat (és kötelezettségüket), hogy a pénzügyi intézetek **legnagyobb jelentőségű termékeinél előzetesen, rendszeresen gyűjtsék, elemezzék és publikálják valamennyi lényeges (releváns) információt**. Az un. pénzügyi és az un. termék-jellegű adatok közötti kölcsönös kapcsolatok és hatások feltárása ugyanis a valóságos „kockázati étvágy” és tényleges „felelős kockázat-kezelés” megítélésének a lényege (esszenciája); függetlenül az adott pénzügyi intézet önmagára vonatkozó „ön-értékelésétől”, ill. a beszámolóiban szereplő (auditált, ratingelt, szakértett, stb.) „csoda-számoktól”. A paradigma-kiegészítés alapját emiatt képezi a csak pénzügyi mutatók utólagos ellenőrizhetőségéből adódó „egy-oldalúság” „két-oldalúvá” tétele.

2. Valamennyi kockázat-alapú modell¹⁴ **közös alapját képezi az a vágy és remény, hogy egy jól szerkesztett (strukturált) módszertan segítségével**

- egyrészt egy-egy pénzügyi intézet valamennyi lényeges (releváns) feltételezhető kockázatára vonatkozóan egy **teljes listát** (check-list) tudunk összeállítani,
- másrészt viszont tudunk olyan objektív és szubjektív valószínűségeket alkalmazni, amelyekkel a számtalan („n-számú”) kockázatot 3-4 **meghatározó jelentőségű kockázati csoportba** (pillérbe, szintre, klaszterbe, stb.) sorolni, „vetíteni”, s
- harmadrészt, ezek alapján majd felelősen és egyértelműen meg tudjuk határozni, hogy pl. az átlagosnál magasabb kockázatot milyen „**átváltási kulccsal**” - és milyen biztonsági fok (konfidencia intervallumban) - lehet pótlólagos tőke-követelményre fordítani.

---

¹⁴ Nem ezen dolgozat témája az, hogy bizonyítást nyerjen: a világ minden eddig szabályozási-felügyeleti rendszere ún. kockázati alapú volt, azaz ez a szóhasználat – valószínűleg nem is teljesen véletlenül – erősen félrevezető. S nem itt kell bizonyítani, hogy minden felügyeleti rendszer alapkérdései a következők:

- **milyen** kockázatokat és **miért** (mi végett) éppen azokat akarják vizsgálni ,
- **hogyan** , milyen módszerekkel kívánják elemezni a kockázatokat, s
- milyen kockázatokat akar avagy éppen hogy’ **nem akar** egy-egy társadalom, ill. a pénzügyi intézeti felügyelete elfogadni, ill. **szankcionálni?**”

S bízunk kell abban is, hogy megfelelő „*finomhangolással*” – pl. a korábbi időszak statisztikai adatainak elemzéséből nyert sztochasztikus eloszlások figyelembe vételével – a ma használatos mennyiségi és minőségi elemzési módszereink a jövőben egyre inkább vissza tudják tükrözni a valóságos piaci folyamatok tény-számaira, objektív valószínűségeire. Az elmúlt években bevezetett és egyre bővülő SZ&F-eszköztár – mindenekelőtt a „Supervisory Review and Evaluation Process” (SREP), az „Internal Capital Adequacy Assessment Process” („ICAAP), a „CRD Minimum Requirements”, a Solvency II. tesztelését jelentő „Q 1. – Q4.” negyedéves ön-értékelések, s azok validációja, stb. - ezt a fokozatos fejlesztést és valósághoz való közelítést szolgálták.

Valamennyi ilyenfajta, s komoly következményekkel is járó felügyeleti intézkedéshez jogalapot teremteni kívánó **becslő- modell közös problémái** ezen vázolt 3 követelmény körül forognak.

- Egyrészt egy-egy pénzügyi intézet „releváns” kockázatainak feltárásához ismerni kell(ene) a pénzügyi mutatók mögött meghúzódó adatok egész sorát, pl. a legfontosabb értékesített termékeinek szerződési feltételeiben vállalt kockázatokat, azok díját, majd a kockázatkezelését, ill. az üzemgazdasági-irányítási rendszerük valamennyi lényeges pontját is. Valós kockázat-értékelést azonban kizárólag az utólagos és csak a pénzügyi adatok rendszeres „*riportolására*” építve nem lehet készíteni, mivel az egyrészt egyoldalú, nem teljes, s tegyük hozzá – nagyon könnyen (egy ideig) meg is szépíthető. Az „n-számú” kockázat „markolása” helyett tehát lehet, hogy a valóságos viszonyokból többet tudnánk (fel) „fogni” egy-egy pénzügyi intézet valós helyzetéről, ha „csak” a szakmánkban kialakult klasszikus 15-20 legfontosabb pénzügyi mutatóra összpontosítanánk – ám azoknak minden elemét a pénzügyi intézetek „reál-folyamataival”, ill. a rendszeres **helyszíni ellenőrzéssel is** összevetve rendszeresen leellenőriznénk. (Más megfogalmazásban: talán nem kellene minden fát megvizsgálnunk ahhoz, hogy meg tudjuk ítélni: milyen erdőben is bolyongunk...)

- Másrészt mindenfajta információ-összefogás („levetítés”) információ-vesztéssel és - torzulással jár. Különösen igaz ez akkor, amikor a különböző kockázati tényezőket és csoportokat még *szubjektív valószínűségekkel* is kénytelenek vagyunk súlyozni. A szubjektív valószínűségeket kiváltani képes, ám igen fejlett és költséges pénzügyi infrastruktúra (idősorok, felkészült és független elemzők, felelős értékpapír-„ratingelők” stb.), továbbá a tény-adatok megfelelő biztonságú elemzéséhez megkövetelt hosszú, homogén, konzisztens adat-sorok kialakítása nélkül ezek a módszerek tehát csak a „jóslás”, ill. a (tudatos, avagy fel sem ismert) „adat-manipulálás”, „intervencionizmus”, stb. jelzővel illethetők. (Más megfogalmazásban: ami érvényes a Wall Street és a City „legjobb módszertanára”, az mindazoknál megvalósítható ... akik meg tudják teremteni és karban tudják tartani az ahhoz szükséges teljes pénzügyi infrastruktúrát is.)

- Harmadrészt – s ez az igazi probléma - **elméletileg sem lehet** (még a bíróság előtt is biztosan megvédhető) **számszerűen alátámasztható (objektív) alapot találni** a vállalt többlet-kockázatok egy jelentős csoportja és az emiatt szükséges többlettőke-szükségletek közötti „átváltási kulcs” mértékére vonatkozóan. **Mennyi** (átlagon felüli kockázat miatti) **többlet-tőkét – s miért pont annyit ?(!)** – kell megkövetelni egy olyan pénzügyintézetétől, amelyet
  - pl. egy Mr. Greenberg (AIG) típusú, ill.
  - egy frissen kinevezett, tehetségesnek és ambiciózusnak tűnő Mr. Nobody jellegű vezető irányít, amelyben a Barrings vagy a SocGen dinamikus és innovációt kedvelő brókerjei dolgoznak, amely’
  - a Northern Rock, a UBS, a Swiss Re, a Citybank stb. sikeres 90-es évekbeli módszereivel lesz irányítva az új évezredben is, amelyik
  - igen közeli munkakapcsolatban áll a jó nevű Mr. Madoff cégével, avagy
  - erősen kooperál a Fanny Mae a Freddy Mac vagy az AIG Financial Service Ltd. cégekkel, s hogyan kell letartálékoltatni
  - a bankközi piacok esetleges teljes, avagy részleges „kiszáradását” (3 hétre, egy hónapra, fél évre számítva (?!)), ill.
  - valóban pótlólagos tőkével lehet és kell kezelni pl. az európai pénzforgalmi rendszer (SEPA) esetleges nemzeti, regionális, avagy totális kihagyásából, összeomlásából adódó potenciális kockázatokat, stb.

A mindennapi felügyeleti gyakorlatban éppen a kockázat/pótlólagos tőke közötti „átváltási kulcs” elvi és gyakorlati megalapozhatatlansága (jogi operacionalizálhatatlansága) okozta, hogy a felügyelet - különösképpen a nem angol-szász jogrendű országokban - alig, vagy egyáltalán nem mertek élni a preventív tőke-emelésen keresztül elvileg meglévő eszközükkel. Mi történne ugyanis akkor, ha a felügyelet szerint hazárdírózó, ill. zűrzavaros belső irányítási-hatalmi-ellenőrzési rendszerrel rendelkező multinacionális nagyvállalat (hazai leánypénzügyintézeténél) a bíróság a hivatal álláspontját a **„nem megfelelő mértékű, a nem arányos szankcióra”** hivatkozva vetné el? Ki tudja előre pontosan meghatározni, hogy egy tehetségtelen, de ambiciózus operatív vezetés vagy/és egy jó szándékú, a korábban magas rangú lobbistákkal teletömött, ám amatőr-dilettáns pénzügyesekből álló igazgatóság esetén hogyan lehet megvédeni a csak miattuk szükséges pótlólagos tőke-igény mértékének megalapozottságát? Nem sokkal inkább ésszerű akkor már az a „normális bürokrata alapállás”, hogy **„várjuk csak ki”**, amíg bekövetkeznek, s a kézikönyveknek megfelelően dokumentáltak meg is jelennek, a bekövetkezett **„riportált”** veszteségek, s majd azután, az előírásoknak megfelelően, (akkor) majd szép nyugodtan intézünk?!

Vitathatatlan: az ENRON, a WorldCom és a Marsh&Mclellen!!!! után az európai felügyelet már jobban hajlottak „az ügyfelek érdekének védelmében”, ill. a „közös, társadalmi érdek” (common interest of people) védelmét szolgáló „gumiparagrafusok” megelőzést szolgáló felhasználására. Ezzel azonban csak fokozódott a köztisztviselőkből álló felügyelet zavara: mikor maradjanak meg a „Modern” paradigma szokásos, a pénzügyi mutatók alapján adódó „követő” jellegű utólagos intézkedéseinél, s mikor vegyék igénybe a „rugalmas és preventív új

eszközöket”?! A valódi megoldás persze itt is viszonylag egyszerű tételként fogalmazható meg: **elvileg is kell ismerni**, hogy **egy sor jelentős pénzügyi kockázat előre nem számszerűsíthető megfelelő (jog)biztonsággal**, s emiatt a „kockázat-alapú” „modern” módszertant (jogszámban meghatározott esetekben) **ki kell egészíteni** más jellegű, részben a „Klasszikus” paradigmából adódó, eszköztár egyes elemeivel.

3. Mindenfajta egy-dimenziós - esetünkben: a „mindenséget a pótlólagos tőke-ellátottsággal mérő” - kockázat-alapú modell alapvető és közös problémája az, hogy **kizárólag tőke-szabályozáson keresztül elméletileg is lehetetlen kontrollálni** egy pénzügyi vállalkozás megfelelő/elfogadható tevékenységét. A pénzügyi szolgáltatások minden szektorában ugyanis az 1:6 és az 1:25 közötti arányt engednek meg a vállalható kockázatok és a (utána töltendő) tőke-bázis között. Ez azt jelenti, hogy a már vállalt kockázatok után „futva” a felügyeletnek egészen a végső összeomlás elkerülése végett akár a **törvényesen előírt mértékek 6-25-szörösét** kitevő pótlólagos tőke-igényt is elő kellene írniuk.¹⁵ (S azért csak ennyit, mert elfogadják a szolgáltatott pénzügyi adatok helytállóságát, ami az elmúlt évtizedek „kreatív könyvelési” fényében igen nagyfokú bizalmat, avagy naivitást feltételez.) Ha ugyanis a felügyelet egy-egy jelentős pénzügyi ügylet (termék, szolgáltatás, kockázat-vállalás, stb.) vagy akár az egész üzleti vonal, sőt az üzleti stratégia (teljes) irrealitását is fel tudná mérni, a jelenlegi szabályok között csak a már szükségessé vált tőke-emelések töredékét 100-200 % közötti kockázati többlet-súlyozást lenne joga előírni. Az elmúlt időszak több ezer milliárd dollárra tehető **„mérgezett eszköz”-vásárlásai** azonban bizonyították: milyen **nagyságrendileg eltérő mértékben** törpültek el a potenciális többlettőke-előírási szabályok a ténylegesen vállalt kockázataik által szükségessé vált tőke-visszapótlásokhoz képest.

S ha az óvatos, a vállalkozói szabadságba még az előrelátható ésszerűtlenség esetén sem beavatkozni nem akaró/merő felügyelet az első pénzügyileg is dokumentált hírek után azonnal „kibővített cég-auditálást”, „termék-kalkuláció ellenőrzést”, „veszteségforrás-detektálás” stb. követel meg, akkor is hónapok telhetnek el a közbeszerzési, előkészítési, véleményezési stb. európai államigazgatási és költségvetési előírások betartása miatt. Ha azonban a veszteség képződés **„dinamikus spirálnak”** tekinthető - s korunk digitalizált pénzügy-technológiájának automatikus működésére éppen ez a jellemző -, akkor a felügyeleti (utó)vizsgálatok is csak rohannak az egyre romló eszköz-minőség után, ill. egyre „újabb és újabb csontvázak” keletkeznek a túl későn, mert utólag kinyitandó „szekrényekben”. Emiatt fontos, hogy a **Felügyeletnek nyerjék vissza** a Szabályozóktól azt a felhatalmazást, jogot és kötelezettséget, hogy ne csak rendszeresen és előzetesen gyűjtsék és elemezzék a szükséges adatokat, hanem a várható veszteségeket mérsékelendő, **aktív, hatékony és időben meghozott határozott döntésekkel akadályozzák is meg a felelőtlen, ill. a tulajdonosok által előre láthatóan nem**

---

¹⁵ Almási (2009) i.m. szerint az AIG négyszázszoros fedezet-áttétellel vállalta a Lehman Brothers által kibocsátott „vonal alatti” CDO-kötelezettségét, ill. a Nobel-díjas „modellezőket” felvonultató (s gyorsan megbukó) LTCM 4,8 Mrd. USD-ra 1250 Mrd. kockázatot vállalt be. (37. és 42. old.)

finanszírozható pénzügyi működést. (Ld. pl. az irreális, illúziókkal teli üzleti terveket, a szellemi és anyagi lehetőségekhez képest túl kockázatos üzleti ügyleteket, a túl alacsony árakon való kalandozást, a túl nagyvonalú költség-szerkezetet, a nem-professzionális vállalat-irányítást és belső ellenőrző apparátusokat, stb.) Ameddig ez nem történik meg, addig a felügyelet mindenkor (joggal-jogosan) fogják elmesélni, hogy miért nem volt módjuk egy-egy „mindenki” által előre látott pénzügyi kudarc megakadályozására.¹⁶ Be kell ugyanis látni: „tőke-alapon csak azt lehet befolyásolni, aki „**tőke-érzékeny**”, akinek (csak a) pótlólagos tőkehatékonyság-romlás számít. Azon tulajdonosok és menedzserek azonban, akik „érdekeltségi centrumában” más (is) áll – pl. az ügyletből adódó kiugró tőkehatékonyságnövelési lehetőség, a piacbővítés, a nyugdíj, ill. az „átigazolás” előtti szép eredmény felmutatás, a beígért bónusz otthoni elvárása, stb. -, azaz „nem tőke-érzékeny” -, azt nem hogy ellenőrizni, hanem még lényegesen befolyásolni sem tudja a SZ&F.

4. A „Modern” paradigma „Korrekciójából” fakadt az az új probléma, hogy a kialakított korábbi szabályoknak megfelelő, ún. **szabálykövető (rule based)** felügyeleti cselekvését a bürokraták ún. **elveknek megfelelő (principle based)** viselkedésével akarták-akarják felváltani. Ebből kétfajta zavar is fakadt. A kisebbik gondot az okozta, hogy az angol-szász jogrendben és bírósági gyakorlatban alapvető jelentőség „józan ész” (common sense) elve a **kontinentális európai jogrendszerű országok gyakorlatában egyszerűen alkalmazhatatlan**. Itt ugyanis a pontos jogszabályi hellyel alá nem támasztható jog-sértéseket a felügyeleti dolgozók csak akkor vethetik fel „józan ésszel”, ha a bíróság előtt későbbi nagy valószínűséggel bekövetkező pervesztésük után már meg van az új munkahelyük... (A korábbi hasonlatot folytatva: mintha a bürokratákra bízánk, hogy döntsék el „**hordjanak-e néha esernyőt a felhők megjelenésekor, vagy sem?**”)

Az „elvszerű” SZ&F igazi problémája azonban ennél súlyosabb. A „light touch” paradigma minden (eredeti, avagy korrigált) változata ugyanis elvileg és gyakorlatilag egyaránt **téves hipotézisekre** épül(t). Az állami hivatalnokok előzetes beavatkozását megtiltó, az utólagos és csak „pénzügyi” felügyelet alapszabálya ugyanis az, hogy egy pénzügyi tulajdonosai és menedzsereinek kizárólagos¹⁷ és

---

¹⁶ Külön tanulmányt – de legalábbis végiggondolást érdemel - minden ország felelős szellemi és politikai elitje részéről az, hogy vajon a „klasszikus” felügyeleti paradigmáról a „kockázat-alapúra” való áttérés vajon a) „**kinek**” (mely országoknak, vállalatoknak, stb.) előnyös, s ezért kik, s miért is állnak ezen javaslatok mögött, ill.

b) „**kinek**”, s mennyiben, miben **hátrányos** és mit tehetnek ezen alanyok a veszteségeik csökkentése érdekében, továbbá

c) végül is **ki fizeti** ezen paradigma-váltás költségeit, s végezetül:

d) **hogyan is érinti** tehát ez a váltás a mi országunkat?!

¹⁷ A „Modern” paradigma ezen bornírtságára vonatkozóan képzeljünk el egy olyan világot, amelyben az élet (bármely) más területén – pl. a gyógyszereknél, az elektromos eszközöknél, a gépjárműveknél, az élelmiszereknél, stb. – megtiltanák, hogy egy (bármilyen, de) közérdeket védő szervezet előzetesen ne vizsgálná meg a termékeket abból a szempontból, hogy azok nem „mérgezők”, „romboló” hatásúak, „tömegpusztítók”, stb. S tennék ezt arra hivatkozva, hogy „hiszen a vásárló elolvashatja a termék-leírást, s a kapcsolódó szerződési feltételeket?!”.

elidegeníthetetlen „*emberi (alkotmányos) joga*” bármilyen termék előzetes „minőség-ellenőrzés” nélküli „piacra vitele”, mivel...

„*Axióma 1.*”: ők a saját pénzüket és presztízszüket tették az üzletbe, s **ők tudják**, hogy a hosszú távú fennmaradásért mi a helyes, mi a helytelen (ellentétben az egész szektor viszonyait részletekbe menően „hivatalból” ismerő könyökvédős bürokratáktól). S ha mégis tévednének valamiben, akkor

„*Axióma 2.*”: felelősen vállalták, hogy a rossz döntéseikkel okozott veszteségeket (vagy kereszt-finanszírozással), vagy tőke-visszapótlással rendezik, **kifizetik**.

Az elmúlt másfél év tényei keserűen igazolták, hogy a „Modern” paradigma ezen két alaptétele teljességgel téves. Meghatározott feltételek között a pénzügyi vezetők egyik – pl. a kontinentális Európában: a túlnyomó többsége - így viselkedik, mások, más körülmények között – pl. az USA és a London pénz-és tőkepiacain tevékenykedők – pedig egészen másképp’ viselkednek. Kiderült, hogy a rövid távú profit-maximalizálása, a tőzsdei árfolyamok „szépítgetése”, az eladásra felkészített vállalatban „megtettesült érték” megemlése, a felelős pozíció után „levezetesként” kapott igazgatósági és felügyelő bizottsági tagság, a bármekkora kockázat vállalására ösztönző „van akkora” bónuszok beígérése, a közeledő nyugdíj előtti utolsó nagy „bespájzolás”, stb. **legalább annyira érvényes viselkedési ösztönzők** („érdekeltségi centrumok”), mint a tankönyvek mikro-gazdasági hasznokat optimalizáló papírfigurái. A dollár-milliárdokra tehető pénzügyi „mérgezett eszköz-bevásárlások” pedig számszerűen igazolták, hogy a pénzügyi vezetéseknél és tulajdonosoknak sokszor **fogalmuk sincs** arról, hogy ők, vagy a nevükben – ki, s mekkora kockázatokat és veszteség-lehetőségeket vállal be. Kiderült továbbá az is, hogy a pénzügyi vezetők és (minősített) tulajdonosainak un. **Fekete Listája (Career’s Record)** nélkül lehetetlen komoly megfelelésű (fit&proper) személyi értékelést tartani, hogy a veszteségek „**kereszt-finanszírozásnak**” a jogi és felelősségi „**ekvivalencia-szabályozással**” való összhangja már réges-régen, s egyre elfogadhatatlanabb mértékben felborult, hogy a „költségekben” és „nyereségben” való „osztózás” (cost- & profit-sharing) mellett megdöbbentően hiányzik a „**veszteség**(ben való) **osztózás** (loss-sharing) intézménye, stb.

Mellőzve az elmúlt 20 évben uralkodóvá vált – s többszörösen módosított – „Modern” Sz&F-paradigma további, s bebizonyosodott elvi és gyakorlati hiányosságainak a szapulását, célszerűbb lehet áttérni arra, hogy „akkor most mit lehet tenni?”

4. A paradigma-kiegészítés elvi alapjai

A félreértések elkerülése végett: a paradigma-kiegészítés elvi alapjául vázolandó elvek nem a mai („kockázat-alapú”; „elvszerű”, „visszaélés-központú, stb.)” Sz&F-rendszerek teljes felváltását kívánja megalapozni. Épp’ ellenkezőleg: pontosan a „fél-oldalas” „pénzügyi”, „a valós kockázatokon alapuló” stb. „**Modern**” **felügyeleti**

paradigma fennmaradását, a Basel II, Solvency II. és a Crime II. SZ&F-módszerek gyors, effektív, tehát sikeres elterjedését kívánják szolgálni.

Hasonlóképpen világossá kell tenni: az 1 millióra becsülhető termék, a 3 milliárd főre tehető megtakarítói létszám, s több százezer pénzügyintézet(szerű) intézmény összekapcsolódó világában már nincs vissza út a „Klasszikus” paradigma túlzottan bürokratikus, minden részletben mindenkor elmerülni akaró „anyagi felügyeletéhez”¹⁸. Éppen ellenkezőleg: bizonyos „klasszikus” elemek újragondolásával a mai „pénzügyintézet”¹⁹ felügyeleti modell kaphat olyan védelmet, amelyet jogos válaszként lehet adni a közvélemény és a politikai képviselők (nem is mindig jogosulatlan) súlyos kritikájára vonatkozóan.

A javasolandó praktikus megoldások alapján véve a pénzügyintézeti felügyeleti tevékenység (és művészet) nagyrészt az elmúlt 200 év alatt kikristályosodott szabályait összefoglaló „*Mágikus Hatszög*” alapján érthető meg. Ezen gondolkodási mód, avagy logika alapján valamennyi pénzügyintézetről igen nagy (követelmény-szinten: 95 %-os) valószínűséggel megállapítható, hogy az „egészséges”, „szolvens”, „prudens”, stb. akkor, ha a „Bűvös Kocka” mind a 6 területének főbb elemei összeillenek, egybevágnak.

1.sz. tényező: a „*reális termék-árzás*”. Ha egy pénzügyintézet fő termékeinek ára (díja) összhangban van az általa vállalt kötelezettségekkel, s a kockázatkezelés költségeivel, akkor legalább az esély megvan arra, hogy elegendő eszköz képződjön az ügyfelek érdekeinek megvédéséhez. Ha a bevételi jövedelem-folyamatok reálisnak minősíthetők, következik a

2. sz. tényező: a „*minőségi kockázat-kezelés*” (Risk Management) ellenőrzése. Ez biztosítja, hogy a pénzügyintézethez kapcsolódó kockázatoknak a cég szellemi és anyagi képességeit meghaladó része (pl. refinanszírozás, pool, vagy közös-finanszírozás,

---

¹⁸ Az „**anyagi**”, avagy „**kontinentális**” jellegű pénzügyintézményi felügyelet az a munka-szervezeti keret, munkarend, módszertan, eszköztár és személyi állomány, stb., amelyiknél elsődlegesen a pénzügyintézetek - (magánjogi) szerződéseinek tartalma (anyagi jog) és formája (eljárásjog), továbbá - a (belső, nem-nyilvános) üzemgazdasági (elsősorban díj- és költség) adatainak előzetes, rendszeres gyűjtése elemzése, értékelése és (szükség esetén) a tevékenységük előzetes (ex ante) megváltoztatásának kikényszerítése is a felügyelet joga és kötelessége. A fogalom részletes bemutatására ld. TALLÓS János (1932): A biztosító magánvállalatok állami felügyeletének feladatai (A szerző kiadása, Budapest) 36-352. old.

¹⁹ A „**pénzügyi**”, avagy „**angol(szász)**” jellegű pénzügyintézményi felügyelet az a munka-szervezeti keret, munkarend, módszertan, eszköztár és személyi állomány, stb., amelyiknél a Felügyelet elsődlegesen a pénzügyintézetek - (múltbeli) eredeti és származtatott pénzügyi mutatói alapján kialakított, - a (jövőbeli vészhelyzetekre vonatkozóan) perdöntő erejű bizonyítékokat szolgáltatni tudó, ún. vész-előrejelző (nyilvános módszertan alapján tesztelt, folyamatosan adaptált matematikai-statisztikai) modellek alapján jogosult és köteles a pénzügyintézet pénzügyi helyzetére vonatkozó adatokat gyűjteni, s azokat elemezni, értékelni és tevékenységüket utólagosan (ex post) korlátozni. Az „anyagi” és a „pénzügyi” felügyeleti modell összevetésére ld. pl. ALGY (1998): Ellenőrzés a biztosításügyben (Ellenőrzési Szemle; Budapest; 1998/ IV. szám) i.m. 35-38. old. és részletesen ALGY (2004): A magyar pénzügyi felügyelet mai elvi-elméleti problémái c. tanulmány 1. sz. melléklete (PSZÁF; Budapest; FT-iratok, 005/ALGY/2004)

viszontbiztosítás, CDO, CDS, stb. útján) úgy kerüljön szétporlasztásra, hogy az átvett (cedált) kockázatok birtokosai is képesek legyenek a kötelezettségeik teljesítésére.²⁰ A pénzügyi intézményeknél így visszamaradó kockázat és jövedelem viszonya határozza meg a **3. sz. tényezőt**: a „*kockázattal arányos saját alapok, tartalékok képzését.*” Ha ezen vállalati, avagy termék-specifikus tartalékok nem elegendők a szokásos konjunktúra-hullámzások kivédésére sem, akkor egy intézmény ki van szolgáltatva a pénz- és tőke-piacnak. Elegendő(en bőséges, többlettel záró) tartalékok és vállalati eszközök esetén azonban érdekessé válik már a

4.sz. tényező: a „*hatékony Eszköz- és Forrás-Menedzsment*” (ALM is . A pénzügyi intézményeknél pár ezer év óta kikristályosodott – bár mostanában eléggé elfelejtett - alap-szabály, hogy az eszközök „gyümölcsöztetésénél” igen szigorú érték-sorrendnek kell érvényesülni: Nr. 1. mindig a *likviditás*, Nr. 2. a (rövidtávú) *szolvabilitás* és Nr. 3 a (hosszú távú) *rentabilitás*. Bármifajta termék-fejlesztés – nevezik azt „engineering”-nek, vagy innovációnak – ugyanis egy pénzügyi intézményben csak akkor, addig és úgy fogadható el, ha közben a kötelezettségei teljesítéséhez szükséges ezen értékrend maradéktalanul érvényesül.²¹ S ha mindezen négy „oldal színei megfelelően állnak , akkor érdemes foglalkozni az

5. sz. tényezővel: a „*professzionális vállalat-irányítás és ellenőrzés* „(corporate governance) létével. A „reális árazás”, a felelősségteljes RM, a „megfelelő tartalék-képzés” és az erős költség-kontroll, ill. (az átlagot legalább elérő) hatékony eszköz-befektetés, stb. adhatja meg csak azt az alapot , ami alapján érdemes foglalkozni a különböző belső és külső irányítási és ellenőrzési rendszerek formai teljességével, ill. a tényleges működésük-érvényesülésük vizsgálatának. S ha mindezen tényezők rendben vannak, akkor következhet a **6. sz. tényező:** „*elegendő (múlt- és jelenbeli) pénzügyi eredmény*”, ami magában foglalja a törvényesen előírt tőke, biztonsági és szavatoló-tőke, avagy a „Pénzügyi Terv”, a „Pénzügyi Helyreállítási Terv” követelményeknek megfelelő eszközök felhalmozását és pótlását. Az erre vonatkozó „pénzügyi beszámolókat” (reporting) azonban a felügyeletnek mindenkor le kell ellenőriznie, alkalmanként még a pénzügyi intézmény helyszínén is.

Sosem (lenne) szabad azonban elfelejteni: a tőke- és a szavatoló-tőke funkciója a pl. konjunktúra-alakulásból, jogszabály-módosításból, stb. származó külső (objektív) sokkókból vagy/és a még szakmailag és emberileg elfogadható mértékű belső (szubjektív) hibákból adódó **rendkívüli veszteségek időleges áthidalása**, s nem az elhibázott, avagy felelőtlen pénzügyi tevékenység folyamatos veszteségeinek állandó és folyamatos kiegyenlítése.²²

²⁰ Már itt érdemes megjegyezni, hogy valamennyi tényezőnél alapvető és objektív érdekellentét van az egyik oldalon prudenciális, a másik oldalon pedig a fogyasztó- ill. versenyvédő intézmények, szervezeti egységek között. Az előbbiek ugyanis akkor nyugodtak, hogy ha az ezzel kapcsolatos költségek viszonylag magasak – azaz, általában „komoly” szereplők a kockázat-átvállalók -, míg az utóbbiak a minél alacsonyabb ügyfelet terhelő költségek elérésében érdekeltek, nem mindig végiggondolva az így igénybe vett szolgáltatók színvonaltalanságából adódó kockázatokat és pótlólagos költségeket.

²¹ Pontosan a korábban kimondottan sikeres Northern Rock bukása (utáni döbbenetes pénz- és tőke-piaci „kiszáradás”) igazolta, hogy ezen 3 tényező egyikét sem lehet csak „X százalékosan”, avagy „másodlagosan (subprime) elfogadhatónak” minősíteni. A teljes ALM áttekintésével kell a Felügyelet és a Felügyelt folyamatos párbeszédében feltárni, hogy – mikor, honnan és milyen áron – képesek még az extrém esetekben (a sokat emlegetett „tail”-helyzetekben is) is mindenkor, s legalább a szerződéses feltételek érvényességi idejéig, biztosítani a kötelezettségek teljesítésének 3 alapvető üzemgazdasági követelményét.

²² Ebből is következik a csak a (szavatoló)tőke-alapon nyugvó szabályozási mai paradigma újabb kettős elvi hibája: nem elég, hogy csak **egyetlen tényezőt** emel ki és abszolutizál a pénzügyi tevékenység átfogó és értékrendű értékelési folyamatából, hanem ráadásul még azt az egy „archimedesi pontot” is éppen a

Ha ezen sajátos pénzügyi SZ&R-t szolgáló „*Rubik-kocka*” minden oldalát összehangoltan ki tudtuk hajtogatni, akkor annál a pénzügyintézetnél nagy baj már nem lehet. Persze a tétel fordítva, ill. tagadva is igaz: a csodálatos „kockázati térképek”, a nagyszerű „stressz-tesztek”, a roppant részletes kiterjesztett vizsgálatok,” stb. is csak akkor lehetnek megnyugtatók egy pénzügypolitikai vezetés számára, ha az említett 6 kérdéskört leíró legfontosabb **15-20 mutató mindegyike** (a szakmával közösen évente megállapítandó, konjunktúra-függő) „kritikus értékeken” belül van. Ezt a végkövetkeztetést nem lehet semmiféle „n-tényező” kockázati (vész-) előrejelző modell többszörösen átlagolt, „levetített” és manipulált *átlag-eredményével* pótolni, mondván: „hát igen; a cég rengeteg mindenben jó értéket kapott, de egy-két (összeomlást is lehetővé tevő) dologban azonban gyengécske. No de az átlaga azért nem rossz, sőt...”

Mielőtt rátérnénk a gyakorlati teendők ismertetésére, foglaljuk csak össze a paradigma-kiegészítés legfontosabb elvi alapjait. Az „első lépést” annak a **fel- és elismerése** jelenti, hogy a jelenlegi „Modern”, ill. „Korrigáltan Modern” SZ&R-paradigma alapvető elvi és gyakorlati hiányokkal, hiányosságokkal és tévedésekkel rendelkezik. A „második lépés” annak a belátása, hogy minden pénzügyintézet egy totális, kialakult szabályai és a külvilág kihívásaira adott válaszokból álló élő-változó – a divatos kifejezéssel élve: *heurisztikus - egység*, amelynek legalább a 6 legfontosabb területén egyértelmű határértékeken belül kell tevékenykednie. A harmadik – s egyben legnehezebb – „lépést” pedig annak ki- és feldolgozása jelenti, hogy egy pénzügyintézet szabályozását és felügyelését nem szabad egyetlen (staitkus) tényezőre bízni - legyen az látszólag valóban lényeges is tulajdonosok számára -, mivel egy-egy cég sorsa és életképessége egy sor egymással összefüggő, **egymásra hatást gyakorló „közelítő” (iteratív) folyamat** (dinamikus) **szimulálásával** tárható csak fel. A Basel II. és a Solvency II. , ill. a SREP –értékelési módszertan kitérő **eszközt** jelentenek ezen folyamatos felügyelés gyakorlatban még elviselhető költséggel megvalósíthatóságához (operacionalizálhatóságához), ám súlyos öncsalás lenne, ha az eszköz mutatóját azonosítanánk magával a megfigyelt valósággal. A legalaposabb standard-, avagy belső modellek legszebb végső számai sem tudják ugyanis megspórolni és pótolni a „Mágikus Hatszög” (lényegében nem is túl bonyolult) kérdéseinek egyértelmű és pozitív megválaszolására vonatkozó évszázadok óta meglévő felügyeleti kötelezettségünket.

---

legutolsó, a „**reziduális**” tételben véli felfedezni. (Mintha egy kutya farkát dörzsölve próbálnánk megállapítani, hogy vajon egészséges-e még az egész állat ...)

6. Gyakorlati javaslatok

Bármely' paradigma változását legitim, az adott közösség által elfogadott és kötelező érvénytel bíró szabályokba, módszertanokba foglaltan kell megvalósítani, érvényesíteni.

1. Célszerű lesz ezért az un. *Főtermék* fogalom bevezetése. Ehhez pl. a pénzügyi forgalmának, mérleg-főösszegének, tőke-bázisának stb. a 10, vagy akár 15 %-át adó termék-csoportokat kell csak besorolni. Ezen legfeljebb 5-7 (fő) termék-csoportra vonatkozóan valamennyi - kis, közepes és nagy „kockázati étvágyú” - pénzügyi köteles lesz „*Termék Tervet*” (Product Plan) kidolgozni (s a „fiókban őrizni”), ill. évente elvégezni annak „(Utókalkulációs) *Profit-tesztjét*”. (Ma a menedzserek és felügyelők túlnyomó többsége nem tudja a mérték - sőt néha még az előjel - tekintetében sem, hogy pl. a következményes, a külső, a teljes, stb. költségekkel együttesen melyek is a saját pénzügyi tényleges profit-, avagy veszteség-termelő területei; az ilyen elemzéseket ugyanis általában, ill. gyakran nem (főtermék-szinten) készítik.) Különösen alapos elemzést igényel a „Mágikus Hatszögben” felvetett valamennyi szempont leellenőrzése a hibrid-termékeknel, ill. az „egy-termékű” (monoliner) pénzügyi tervvel. Ezeknél a kereszt-finanszírozás lehetősége, ill. lehetetlensége egy sor további probléma tisztázását lehetővé és kényszerítővé teszi.²³

2. A pénzügyi terveknek maguknak kell minden évben egy „(Fő)termék-SREP”-et (Product-SREP) is végrehajtaniuk, beleértve a díj- és költség-kalkuláció értékelését, s esetleges újragondolását. Ezeket a vállalat éves „Üzleti Tervével” együttesen kell a Felügyelethez benyújtani, ami lehetővé és kötelezővé teszi a kétféle értékelési szint összhangjának (konzisztenciájának) az ellenőrzését.

3. A Felügyeletet jogosulttá és kötelezetté kell tenni a hozzá benyújtott „főtermékekre” vonatkozó adatok folyamatos gyűjtésére és rendszerezett értékelésére. A piac feletti áttekinthetőség megteremtése és az esetleges értelmezési és jog-viták mérséklése végett a Felügyelet köteles lesz ezek alapján évente szintetizált, az üzleti titkokat megőrző formában főtermék-szintű „*Rész-piaci Statisztikákat és Elemzéseket*” (Market Analyse) (pl. átlagokat szórásokat, elfogadhatósági határértékeket, stb.) közölni.²⁴

4. A Felügyelet minden évben köteles lesz a rendelkezésére álló (pl. 30) nap alatt **együttesen** értékelni, *verifikálni* (Verification) a felügyelt intézmény előző évre vonatkozó beszámolóit, „Termék-SREP”-jeit és jövőre vonatkozó „Üzleti Terveit”.

---

²³ Ez a javaslat összhangban van a RdeL 2., 4., 7., és 8. javaslatokkal, az RG20 10. és 17. sz. javaslatával és a TurnerR 2., 5., 7. és 21. sz. felvetésével.

²⁴ Ez a javaslat összhangban van a RdeL 7., 13., 16., 17., 25., 27., 29. javaslatokkal, az RG20 3., 4., 5., 18. sz. javaslatával és a TurnerR. 9., 19. 20. sz. felvetésével.

5. A felügyeleti „verifikációt” minden alkalommal követnie kell (legalább) egy hivatalos „*Menedzsment-Felügyelet Megbeszélésnek*” (Management-SUPA Dialog). Ezen a Felügyelet köteles felvetni mindazokat a gondokat, amelyeket akár a múlt, akár a jövőre nézve feltárt, ill. amelyeket akár pénzügyi, akár termék-szinten problémásnak tart. A Felügyelet jogosult és kötelezetté válik arra, hogy pl. a tulajdonosok anyagi helyzete, avagy a vezetői magatartás alapján súlyosnak minősülő kockázatok esetén „*Hivatalos Ajánlatot*” (Official Offer) tegyen :

A) Ha a pénzügyi intézet **önként hajlandó** a változtatásra és a Felügyelettel való részletekben, s határidőkben is megnyugtató megállapodásra, akkor annak tartalmával a felügyelet nem lép a nyilvánosság elé. (Elegendő csak a Szerződés tényének közzététele.)

B) Ha a pénzügyi intézet önként nem hajlandó az ésszerűnek minősített változtatásokra, akkor fel kell készülnie a jogszabályokban rögzített gyors és határozott megelőző **preventív intézkedésekre**.

6/A) Ha pénzügyi intézet és a Felügyelet meg tud állapodni egy ésszerű kockázat-mérséklő- avagy -elkerülő változtatási „menetrendben”, akkor azt egy *Felügyeleti Szerződésben* (Supervisory (Administrative) Contract) kell rögzíteni. Ez a megállapodás ezek után mindkét felett köti. A Felügyelet az abban foglaltak alapján kell, hogy végezze (utó)ellenőrzéseit, ill. csak új és lényeges kockázatok alapján lehet azon túlmenő pénzügyi intézeti intézkedéseket a felügyelttől megkövetelni. (Ez a jogi megoldást a mai európai közigazgatási törvénykezés már általában lehetővé teszi.)

6/B) Ha a Felügyelet és a Menedzsment nem tudott közös helyzet-értékeléshez eljutni, akkor - a jogszabályokban előírt lépéseken túl - a Felügyelet jogosult és köteles lesz haladéktalanul kétfajta „*Felügyeleti Figyelmeztetést*” (Supervisory Warning) is kibocsátani²⁵.

a) A közvélemény számára fogalmazandó „*Nyilvános Figyelmeztetés*” (Public Warning) világos és egyértelmű jelzést kell, hogy adjon a pénzügyi intézettel vagy/és egyes termékeivel kapcsolatos átlagon felülinek, ill. „*nem megfelelően kezelt(nek)*” ítélt) **kockázatokról**.

b) A pénzügyi intézet tulajdonosai számára készülő bizalmas „*Tulajdonosi Figyelmeztetés*” (Owner’s Warning) a menedzsment által a tulajdonosoknak azonnal eljuttatandó tájékoztatását szolgáló eszköz. Ebben a Felügyeletnek jeleznie kell, hogy a tulajdonukban lévő pénzügyi intézetnél miért, és milyen rendkívüli, ill. „*nem megfelelően kezelt*” kockázatokat tártak fel. Jeleznie kell azt is, hogy a(z adott) menedzsment által szándékolt tervek megvalósulása esetén, s különösen az esetleges veszteségek bekövetkezésekor, a tulajdonosoknak milyen mértékű és formájú pótlólagos kötelezettségekkel kell számolniuk.

---

²⁵ Hasonló gondolatokat vetett fel of Lucas Papademos, az ECB elnök-helyettese az “After The Storm: The Future Face of Europe’s Financial System” konferencián (Organised by Bruegel, National Bank of Belgium and the International Monetary Fund, Brussels, 24 March 2009. Part II.)

6/C) Ezen javasolt paradigma-kiegészítés alapján tehát a felügyeleteknek **a jövőben sem lesz joga** a kockázatos üzleti tervek, avagy termék-fejlesztés, stb. előzetes és közvetlen (direkt) megakadályozására, azaz szó sincs a régi termék-engedélyezés visszatéréséről. Ugyanakkor kötelezetté válnak minden „nem megfelelően kezelt” kockázat esetén az azonnali és előzetes, közvetetten korlátozó intézkedések megtételére és a közvélemény egyértelmű értékítéletet jelentő figyelmeztetésére. Ezek az intézkedések - összekapcsolva egy, a felelősségteljes tulajdonosi és menedzsmenti „érdekeltségi centrumot” erősítő, másik tanulmányban²⁶ kifejtendő 4 konkrét szabállyal, - együttesen reális esélyt adnak arra, hogy a pénzintézetek „kezelhető kockázattal járó” fejlesztései (innovációi) megvalósulhassanak, ám a „nem (megfelelően) kezelt kockázatokról” azonnal tudomást szerezzen minden érdekelt fél.

---

²⁶ Részletesen ld. ALGY: „Solution of „Bonus-Problem” (Budapest, Manuscript, March 2009; in Edition)